

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ

ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΑΙΒΑΛΙ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ...

Είναι γεγονός ότι τα εκπαιδευτικά πράγματα στις ελληνικές κοινότητες της Μικράς Ασίας -αλλά και γενικότερα στις εκτός του ελληνικού κράτους ελληνικές κοινότητες- αποτελούν κατά τον 19ο αιώνα πεδίο πρόσφορο για την άσκηση πολλαπλών δραστηριοτήτων, οι οποίες έχουν βέβαια σχέση με την καθ' αυτό σχολική πράξη, τη διδασκαλία, τη μάθηση, τα σχολικά προγράμματα και γενικά την οργάνωση της εκπαιδευτικής πρακτικής αλλά ταυτόχρονα είναι υπόφορες ποικίλων ανταγωνισμών, ανάμεσα στους οποίους πολύ γρήγορα αρχίζουν να εμφανίζονται έντονα τα ίχνη των βαλκανικών εθνικισμών.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο με τις κατά τόπους μητροπόλεις και τις άλλες υπηρεσίες του είναι γνωστό ότι έχει σχεδόν υπό τον απόλυτο έλεγχό του τα εκπαιδευτικά πράγματα: άλλωστε και η απλή παράθεση των πατριαρχικών πράξεων που είτε αμέσως είτε εμμέσως αναφέρονται σε ποικίλα εκπαιδευτικά ζητήματα και οι αντίστοιχες παρεμβάσεις των μητροπολιτών στα σχολικά ιδρύματα των περιφερειών τους δίνουν μια καλή εικόνα της παρεμβατικής πολιτικής της Εκκλησίας στον χώρο της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα μετά τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ και τη σύσταση των Γενικών Κανονισμών των μέσων του 19ου αι¹. Φυσικά, όπως ήδη αναφέραμε, το φαινόμενο παρουσιάζει ιδιαίτερη ένταση στις περιοχές -και είναι πολλές- που παραμένουν εκτός των ορίων του νεοελληνικού βασιλείου και το πράγμα, έως ένα σημείο, είναι και αναμενόμενο και εύλογο, καθώς αυτές παρουσιάζονται ευάλωτες και πρόσφορες είτε σε ανοιχτές πολιτικές παρεμβάσεις είτε σε ιδεολογικούς ανταγωνισμούς.

Φυσικά και στο σχήμα αυτό τα πράγματα δεν εξελίσσονται ευθύγραμμα καθώς η δράση του Οικουμενικού Πατριαρχείου «ως φορέα παιδείας τόσο

---

1. Για τα θέματα αυτά βλ. Σία Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία, 19ος αι.-1919. Οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες. Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Αθήνα 1997, σ. 271 κ.εξ. όπου παρουσιάζονται τα εκπαιδευτικά ζητήματα και η εμπλοκή σ' αυτά του Οικουμενικού Πατριαρχείου, του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως και του ελληνικού κράτους, κυρίως μετά από την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών.

ως προς το εκπαιδευτικό της σκέλος όσο και ως προς το ιδεολογικό της² αλλά και η εμφάνιση και η δράση του Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, του Συλλόγου Μικρασιατών η «Ανατολή» αργότερα, άλλων τοπικών συλλόγων αλλά και αυτή καθ'εαυτή η ίδρυση του ελληνικού κράτους και των ιδεολογικών προσανατολισμών που από αυτό εκπέμπονται, δημιουργούν αντίρροπες επεμβάσεις στον ευαίσθητο χώρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μέσω του οποίου είναι φανερό ότι θα ασκηθούν ποικίλες πολιτικές και θα αναζητηθούν ερείσματα στις βαλκανικές διεκδικήσεις³.

Το φαινόμενο βέβαια παρουσιάζει ιδιαίτερη ένταση, όπως είπαμε, μετά από την ίδρυση του ελληνικού κράτους όταν κοντά στις ελληνικές μικρασιατικές κοινότητες –αφού για μία από αυτές γίνεται εδώ λόγος– θα βρεθούν επίσημες ελληνικές αρχές, δηλαδή ελληνικά προξενεία, υποπροξενεία και προξενικοί σταθμοί, μέσω των οποίων κυρίως το ελληνικό κράτος θα προσπαθήσει, όταν το απαιτούν οι περιστάσεις, να συλλέξει πληροφορίες, να δώσει οδηγίες, με άλλα λόγια να ασκήσει την εξωτερική του πολιτική στη Μ. Ασία, όπου βέβαια οι ελληνικοί πληθυσμοί των μικρασιατικών κοινοτήτων, μεγάλων και μικρών, αποτελούν τους καλύτερους αγωγούς για την εφαρμογή της.

Χωρίς να έχω καμιά ιδιαίτερη ενασχόληση με το θέμα αυτό αλλά αντλώντας από την όποια ιστοριογραφική εμπειρία μου και τον διάλογο με τους άλλους συναδέλφους ιστορικούς, έχω την πεποίθηση ότι το θέμα παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον και οπωσδήποτε αξίζει η προσέγγισή του με όρους ιστοριογραφικούς που θα υπερβαίνουν τις επιμέρους κατατμήσεις και θα αξιοποιούν με επιστημονικό τρόπο τα άφθονα στοιχεία που είτε έχουν δημοσιευθεί είτε παραμένουν ανέκδοτα για πολλούς λόγους⁴.

Πριν από είκοσι περίπου χρόνια το τρίτομο έργο του Χρίστου Σπ. Σολδάτου⁵ έθεσε, κατά τη γνώμη μου, το πρόβλημα με μεγαλύτερη οξύτητα καθώς έφερε στο φως, με εμπειρικό βέβαια τρόπο, ένα πλήθος στοιχείων για τα εκπαιδευτικά πράγματα του ελληνισμού της Μικράς Ασίας που προέρχονται κυρίως από το ακατάταχτο, ακόμα, στο μεγαλύτερο μέρος του Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών. Η προσωπική μου εν συνεχεία εργασία στο ίδιο αρχείο για άλλα θέματα μου έδωσε τη δυνατότητα να διαπιστώσω

2. Σία Αναγνωστοπούλου, *ό.π.*, σ. 292.

3. *Ο.π.*, 283 κ.εξ.

4. Ιω. Πετροπούλου, «Γύρω από την ιστοριογραφία των Κυδωνιών», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 3 (1982), 236.

5. Χρίστος Σπ. Σολδάτος, *Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του ελληνισμού της Μικράς Ασίας 1800-1922*, τ. 1-3, Αθήνα 1989-1991.

ιδίους όμμασι αυτό που άλλωστε γίνεται φανερό και από το απλό ξεφύλλισμα του έργου του Χρ. Σολδάτου, ότι δηλαδή για τη μελέτη του εκπαιδευτικού –ας το πούμε έτσι– υλικού του αρχείου αυτού, όπως άλλωστε και για πολλά άλλα επιστημονικά αντικείμενα, απαιτείται καλός προγραμματικός σχεδιασμός και συλλογική προσπάθεια. Εν συνεχεία η συνθετική μελέτη της Σίας Αναγνωστοπούλου⁶ μας έχει δώσει ένα πρώτης τάξεως θεωρητικό εργαλείο για να αντιμετωπίσουμε και να καταλάβουμε τα πράγματα καλύτερα, δηλαδή πέρα από το πρώτο στάδιο της κατά παράταξη παράθεσης πληροφοριών που η απλή έκδοση ενός εγγράφου αποδεσμεύει.

Σύμφωνα λοιπόν με αυτά η έκδοση και ο σχολιασμός των δύο προξενικών κειμένων που εδώ ακολουθεί ως εκτιμηθεί ως προσπάθεια που επιχειρεί να συγκεντρώσει σε ένα πρώτο επίπεδο όσες πληροφορίες αυτά μας παρέχουν για τα εκπαιδευτικά πράγματα στην πόλη των Κυδωνιών λίγα χρόνια πριν από την οριστική βίαιη εγκατάλειψή της από τους Έλληνες κατοίκους της: αυτό είναι το ένα: παράλληλα, όμως, αποτελεί και προσπάθεια για την κατανόηση της «εκπαιδευτικής» δράσης του Έλληνα υποπροξένου στις Κυδωνίες και για την αποδέσμευση της λογικής που εκπορεύεται από την εμπλοκή του ελληνικού κράτους στα μικρασιατικά πράγματα, όπως αυτά εξειδικούνται και στο επίπεδο της σχολικής πρακτικής, που πραγματώνεται από τους Έλληνες εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στην πόλη των Κυδωνιών.

Τα εκπαιδευτικά πράγματα των Κυδωνιών είναι γεγονός ότι «καταδυναστεύονται» από την ίδρυση και λειτουργία της Ακαδημίας της αιολικής πόλης κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι. Το μέγεθος των ονομάτων ανάμεσά τους εκείνο του Βενιαμίν Λεσβίου και το εκπαιδευτικό έργο που πραγματώνεται από το ίδρυμα αυτό σε συνάρτηση με το κίνημα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και οι διαμάχες που αυτό προκάλεσε στα μικρασιατικά παράλια συνέβαλε ώστε να ασχοληθούν με τη μελέτη των πραγμάτων της Ακαδημίας σημαντικά ονόματα της Νεοελληνικής Ιστοριογραφίας⁷. Αυτή καθ'εαυτή λοιπόν η Ακαδημία των Κυδωνιών και η μεταγενέστερη πρόσληψη της δράσης των δασκάλων της και των ιδεών που από αυτήν εκπορεύτηκαν συνέβαλλαν ώστε όσα ακολούθησαν να εμφανίζονται, αν όχι ως ελάχιστα, τουλάχιστον ως «κανονικά» συγκρινόμενα με το λαμπρό παρελθόν.

Όστόσο τα πράγματα ακολούθησαν τον δρόμο τους και η εκπαιδευτική κατάσταση που διαμορφώνεται εφεξής στο Αίβαλι, μετά από την πρώτη

6. Ο.π.

7. Άλκης Αγγέλου, «Προς την ακμή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», *Των Φώτων*, Αθήνα 1988, σ. 211-291, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

καταστροφή της πόλης (1822), την εγκατάλειψή της από τους Έλληνες κατοίκους της και τον ανασυνοικισμό της (μετά από το 1830), δεν γνωρίζει βέβαια την ένταση των χρόνων της Ακαδημίας αλλά ακολουθεί *grosso modo* τον δρόμο που περίπου ακολουθούν και οι άλλες κοινότητες του μικρασιατικού ελληνισμού, με τις εκάστοτε αποχρώσεις φυσικά που διάφοροι παράγοντες επιβάλλουν⁸.

Έτσι, μετά από τη σχετική απραξία που επέβαλε η επί μία δεκαπενταετία περίπου εγκατάλειψη της πόλης, γύρω στα 1840 λειτουργούν πάλι δύο δημοτικά, στα μέσα της δεκαετίας του 1850 θα ιδρυθεί νέα σχολή στον χώρο της πάλαι ποτέ Ακαδημίας, ενώ γύρω στα 1860 υπάρχουν κιόλας τέσσερα δημοτικά σχολεία που λειτουργούν με βάση την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Εφεξής νέα εκπαιδευτικά ιδρύματα προστίθενται καθώς η πόλη αναπτύσσεται γοργά, ανάμεσα στα οποία και Παρθεναγωγεία, και φαίνεται ότι στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα έχει εν πολλοίς παγιωθεί η νέα εκπαιδευτική τάξη στην αιολική πολιτεία. Ο Ιωάννης Καραμπλιάς στον δεύτερο τόμο της δικής του *Ιστορίας των Κυδωνίων* εκτιμά ότι παρουσιάζει αρκετά καλά τη σχολική και εκπαιδευτική κατάσταση των Κυδωνίων την εποχή που μας απασχολεί και από την άποψη του αριθμού των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αλλά και από αυτήν των προσώπων που υπηρετούν σε ορισμένα από αυτά⁹.

Ωστόσο, ορισμένα συμπληρωματικά στοιχεία στα εκπαιδευτικά δρώμενα της πόλης μας προσφέρουν οι δύο εκθέσεις του Έλληνα υποπροξένου στο Αϊβαλί, ο οποίος εκτελώντας, προφανώς, σχετικές εντολές της κεντρικής υπηρεσίας, δηλαδή του Υπουργείου Εξωτερικών, αποστέλλει αναφορά με τα σχετικά στοιχεία¹⁰ και είναι αυτά ο αριθμός των σχολείων, ο αριθμός και η ποιότητα των καθηγητών που υπηρετούν στο Γυμνάσιο της πόλης, τα μαθήματα που διδάσκονται στα εκπαιδευτικά της ιδρύματα και οι αντίστοιχες ώρες διδασκαλίας.

8. Τις αντίστοιχες πληροφορίες μπορεί να αναζητήσει ο ενδιαφερόμενος στις γενικές ιστορίες της πόλης των Κυδωνίων και κυρίως στα έργα: Γ. Σακκάρης, *Ιστορία των Κυδωνίων*, Αθήνα 1920, β' έκδ. Αθήνα 1982 (με προλόγους των Πάνου Βαλσαμάκη και Κ. Μοσκόφ και επιλεγόμενα του Αθ. Τσερνόγλου για τον συγγραφέα και το έργο του), Ιω. Καραμπλιάς, *Ιστορία των Κυδωνίων*, τ. Α'-Β', Αθήνα 1949-1950 και σε μικρότερο βαθμό στο Αθηνά Κερεσετετζή, *Αϊβαλί, 1832-1922*, Αθήνα 1981.

9. Βλ. επίσης και Γ. Σακκάρης, *Ιστορία*, σ. 186 κ.εξ., ο οποίος μνημονεύει τον ίδιο αριθμό σχολείων: τρία αρρεναγωγεία και τρία παρθεναγωγεία πέντε τάξεων (πρόκειται για τα δημοτικά σχολεία της εποχής), ένα ανώτερο τετρατάξιο παρθεναγωγείο και το γυμνάσιο (ελληνικό-προγυμνάσιο, το ονομάζει ο Σακκάρης- και τις ανώτερες τάξεις του).

Η αναφορά του προξένου Μιχαήλ Σακελλαριάδη φέρει την ημερομηνία 12 Σεπτεμβρίου 1911 (έγγρ. Α', Β') και με βάση αυτήν η σχολική εικόνα στο Αίβαλι συντίθεται: από το Γυμνάσιο της πόλης, τα τρία δημοτικά σχολεία αρρένων, τα τρία δημοτικά σχολεία θηλέων και ένα ανώτερο Παρθεναγωγείο. Εν συνεχεία ο προξενικός υπάλληλος συναριθμεί στοιχεία τα οποία κρίνει απαραίτητα προκειμένου η κεντρική υπηρεσία να έχει πλήρη εικόνα του θέματος. Το Γυμνάσιο¹⁰ έχει ιδρυθεί στον χώρο της Ακαδημίας, της οποίας την ακμή τοποθετεί μεταξύ του 1803 και 1821, και έχει σχήμα τετραγώνου του οποίου την ανατολική και βόρεια πλευρά κλείνουν αντίστοιχα το δημοτικό παρθεναγωγείο της Άνω Σουνοικίας και το δημοτικό Αρρεναγωγείο της ίδιας Άνω Σουνοικίας. Το κτίριο του Γυμνασίου κρίνεται μικρό για τις ανάγκες της εποχής ενώ ξεχωριστή μνεία γίνεται για το γυμναστήριό του¹¹ –για το οποίο έχουμε πληροφορίες και από άλλες καθώς πηγές– και για το εργαστήριο φυσικής¹².

Η γνωστή διαίρεση της πόλης σε Άνω, Κάτω και Μέση συνοικία¹³ χρησιμοποιείται από τον πρόξενο προκειμένου να τοποθετήσει στον χώρο και τα άλλα σχολεία. Έτσι στη Μέση συνοικία βρίσκονται το κεντρικό Παρθεναγωγείο με τις πέντε κατώτερες τάξεις και τις τρεις ανώτερες και λίγο παραπάνω το παλιό κτίριο του πεντατάξιου δημοτικού σχολείου της ίδιας Μέσης Σουνοικίας. Τέλος στην Κάτω Σουνοικία η έκθεση του προξένου τοποθετεί το νεόδμητο πεντατάξιο παρθεναγωγείο που είναι «το κάλλιστον των

10. Στοιχεία για την αρχιτεκτονική του κτιρίου βλ. Κερεσετετζή, ό.π., σ. 46 και 48 (όπου φωτογραφία της πρόσψής του με τους τελειοφοίτους του 1913): βλ. επίσης Σακκάρης, ό.π., σ. 186 κ.εξ.

11. Το σχολικό γυμναστήριο, σύμφωνα με τις πληροφορίες του Γ. Σακκάρη (*Ιστορία*, σ. 184: στο τέλος του βιβλίου και φωτογραφία του γυμναστηρίου), ιδρύθηκε το 1904 με δωρεά των αδελφών Καλή, βρισκόταν κοντά στη θάλασσα και διέθετε όλα τα απαραίτητα γυμναστικά όργανα: βλ. και Κερεσετετζή, Αίβαλι, σ. 46, όπου και φωτογραφία του Αλέξανδρου Καλή.

12. Σακκάρης, ό.π., σ. 184-185 και στο τέλος του βιβλίου όπου φωτογραφία του εσωτερικού του εργαστηρίου: αναφέρει ότι το «εργαστήριο φυσικών επιστημών» ιδρύθηκε και αυτό το 1904 με δωρεά προς τούτο του Ιωάννη Μαλέλλη, ο οποίος διέθεσε χρήματα και κτήματα για την ίδρυση του εργαστηρίου και τη μισθοδοσία του ειδικού καθηγητή: βλ. επίσης Αθηνά Κερεσετετζή, ό.π., σ. 53 και Ιωάννης Γονατάς, *Λογοδοσία τετραετούς διαχειρίσεως των Εκπαιδευτηρίων Κυδωνίων 1900-1903*, Αθήνα 1903, σ. 47.

13. Για πρώτη φορά έχουμε αναφορά στη διαίρεση της πόλης σε συνοικίες και στις κοινωνικές ομάδες που κατοικούν σ' αυτές από τον Ν. Ι. Σαλτέλλη στο έργο του *Ο Κυδωνιάτης-Ποίημα εις άσματα τέσσαρα*, Αθήνα 1842, σ. μ'-ν' (β' έκδ. «μετά διορθώσεων και προσθαφαιρέσεων»), Αθήνα 1880).

σχολικών ιδρυμάτων της πόλεως» και το δημοτικό σχολείο της συνοικίας αυτής που χρήζει επισκευής¹⁴. Η αξιολογική κατάταξη του προξένου ως προς τα σχολικά κτίρια των Κυδωνιών βρίσκει ότι μόνο το Γυμνάσιο της πόλης και το Παρθεναγωγείο της Κάτω Συνοικίας μπορούν να θεωρηθούν κατάλληλα για την αγωγή των παιδιών ενώ όλα τα υπόλοιπα δεν ανταποκρίνονται στις σχολικές ανάγκες· εκεί, τελείως απροσδόκητα, επισυνάπτει και την παρατήρηση ότι τα μικρά παιδιά, ιδίως των λαϊκών τάξεων του Αϊβαλιού, μαστίζει η «οφθαλμία»¹⁵.

Σημαντικά είναι όσα παραθέτει στη συνέχεια για τον αριθμό των παιδιών που φοιτούν στα σχολεία του Αϊβαλιού: τη σχολική χρονιά 1910-1911 γράφτηκαν στα έξι δημοτικά σχολεία 1954¹⁶ παιδιά (1060 αγόρια και 894 κορίτσια), ενώ στο τριτάξιο Κεντρικό Παρθεναγωγείο 85 μαθήτριες και στο οκτατάξιο Γυμνάσιο 236 μαθητές. Όλα αυτά μας δίνουν συμποσούμενα 2275¹⁷ μαθητές και μαθήτριες. Αλλά το πλήθος αυτό των μαθητών και μαθητριών δεν μένει αναλλοίωτο κατά την εξέλιξη της σχολικής χρονιάς επειδή «το μεν διά πένιαν, το δε δι' ακηδϊαν των γονέων» εγκατέλειψαν τα θρανία 283 σχολιαρόπουλα του δημοτικού, 17 μαθήτριες του Παρθεναγωγείου και 17 αγόρια του Γυμνασίου.

Αλλά μια σχολική χρονιά, τουλάχιστον εκείνη την εποχή, απειλείται και από την αδυναμία ορισμένων μαθητών να παρακολουθήσουν και να συντονιστούν προς την εκπαιδευτική διαδικασία και κατά συνέπεια μένουν στάσιμοι: έτσι από τις διάφορες βαθμίδες της κυδωνιάτικης εκπαίδευσης ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μαθητών μένει στην ίδια τάξη και συγκεκριμένα ο πρόξενος αναφέρει ότι από τις 85 μαθήτριες του Παρθεναγωγείου έχασαν τη χρονιά 26 ενώ από τους 236 μαθητές του Γυμνασίου δεν πήραν στα χέρια τους ενδεικτικό προβιβασμού οι 47. Ομολογουμένως αρκετά υψηλά νούμερα.

14. Αθ. Κερεσετζή, *ό.π.*, σ. 22 (όπου φωτογραφία του σχολείου αυτού), 46.

15. Ο ακριβής προσδιορισμός της ασθένειας που αναφέρεται με αυτό το όνομα δεν είναι εύκολος επειδή την εποχή αυτή ο όρος «οφθαλμία» χρησιμοποιείται για μια πλειάδα παθήσεων των οφθαλμών· πάντως, πρέπει να πρόκειται για κάποια μόλυνση του εσωτερικού των ματιών και όχι για ανωμαλία της όρασεως.

16. Οι αριθμοί είναι πολύ κοντά σ' αυτούς που δίνει και ο Γ. Σακκάρης, *ό.π.*, σ. 186-187· σύμφωνα με τον κυδωνιάτη λόγιο το 1900 φοιτούσαν στα εκπαιδευτήρια της πόλης γύρω στα 1700 παιδιά ενώ το 1914 ο αριθμός τους έφθασε τα 2400.

17. Έχουμε στη διάθεσή μας και την έκθεση του 1911-1912 από την οποία διαπιστώνουμε μικρή αύξηση στο γενικό σύνολο των μαθητών που εγγράφονται στα σχολεία του Αϊβαλιού· συγκεκριμένα αριθμούνται 2376 μαθητές: 225 του Γυμνασίου, 1094 των τριών Αρρεναγωγείων και 937 των τριών Παρθεναγωγείων· βλ. *Αιολικός Αστήρ*, έτος Α', τχ. 19-20 (15.7.1912), σ. 318.

Όπως είναι ευνόητο ο προξενικός υπάλληλος στην ενδιαφέρουσα έκθεση του θα σταθεί περισσότερο στο Γυμνάσιο¹⁸ της πόλης και θεωρώ ότι τα στοιχεία που παραθέτει είναι κάπως απρόσμενα και ενδιαφέροντα επειδή παραθέτει, ανάμεσα στα άλλα, και συγκεντρωτικά στοιχεία για την επαγγελματική εξέλιξη των αποφοίτων του Γυμνασίου, που αναφέρεται στα 28 έτη λειτουργίας του. Προφανώς, εδώ ο πρόξενος θέτει ως όριο της έρευνάς του όχι το έτος ιδρύσεως του Γυμνασίου αλλά το έτος 1883-1884 όταν το Γυμνάσιο αναγνωρίστηκε ως ισότιμο των γυμνασίων της ελληνικής επικράτειας από το Πανεπιστήμιο Αθηνών¹⁹.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Μιχαήλ Σακελλαριάδη κατά τα 28 έτη λειτουργίας του Γυμνασίου αποφοίτησαν από αυτό 269 μαθητές. Από αυτούς 48 «επεδόθησαν εις το διδασκαλικόν και ιερατικόν επάγγελμα», 49 «εις τας επιστήμας, μάλιστα την ιατρικήν και 172 εις πρακτικά επαγγέλματα»²⁰. Μια μεγάλη πτώση αποφοίτων καταγράφεται κατά τα έτη 1894-1909, ενώ ακριβώς την χρονιά σύνταξης της έκθεσης βελτιώθηκαν τα πράγματα με διαφαινόμενη τάση την επίδοση των μαθητών στα πρακτικά επαγγέλματα. Το Γυμνάσιο είναι ζωτικής σημασίας, κατά τον πρόξενο, όχι μόνο για το Αϊβαλί αλλά και για τις πόλεις της Περγάμου, των Μοσχονησιών και του Αδραμυττίου. Επιτελεί δηλαδή, όπως ο πρόξενος καταχωρεί στην έκθεσή του, «μέγα μορφωτικόν και εθνικόν σκοπόν».

Στις τελευταίες ανατές λέξεις νομίζω ότι κρύβεται και η ουσία της έκθεσης του προξένου: βρισκόμαστε άλλωστε στα 1911 και οι εθνικές διεκδικήσεις που θα επιχειρηθεί να πραγματοποιούν τα αμέσως επόμενα χρόνια μέσω των πολεμικών συρράξεων στα Βαλκάνια, βρίσκονται σε ένταση. Σ' αυτό το πλαίσιο, όπως συνήθως συμβαίνει την περίοδο αυτή, η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα πιο αποτελεσματική εργαλεία, καθώς μέσω αυτής καλλιεργούνται το εθνικό φρόνημα αλλά και πολύ απλούστερα αλλά εξίσου σημαντικά πνευματικά εφόδια, όπως λ.χ. η γλώσσα, στοιχεία απαραίτητα για την ύπαρξη ενός εθνικού, νομιμοποιητικού συνόλου, γύρω από το οποίο θα εγερθούν εδαφικές αξιώσεις.

Γι' αυτό ο Έλληνας πρόξενος, εκτός από τα όσα σημαντικά αναφέρει για την τύχη των αποφοίτων του Γυμνασίου Κυδωνιών, θα ενδιαφερθεί και για το διδακτικό δυναμικό του Γυμνασίου –το Γυμνάσιο βέβαια είναι εκείνο από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που έχει τη μεγαλύτερη σημασία– καταρτίζοντας

18. Πληροφορίες για το Γυμνάσιο παραθέτει και η Αθ. Κερσετετζή, *ό.π.*, σ. 46, 52-53.

19. *Ο.π.*, σ. 181-182, όπου τα σχετικά με τη διαδικασία αναγνώρισης και κυρίως Σακκάρης, *ό.π.*, σ. 181 όπου λεπτομερή στοιχεία και αρχαιακές αναφορές.

20. Για τους «τελειοφοίτους» του Γυμνασίου βλ. και στο Σακκάρης, *ό.π.*, σ. 189.

μικρά βιογραφικά σημειώματα των καθηγητών του, επιδιώκοντας, προφανώς, να αποτυπώσει τη δυναμικότητα των εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε ένα τόσο κρίσιμο για την ελληνική πραγματικότητα εκπαιδευτικό ίδρυμα. Είναι ευνόητο ότι οι πληροφορίες που αντλεί και διαβιβάζει στην κεντρική υπηρεσία ο έλληνας πρόξενος προέρχονται μέσα από το Γυμνάσιο ή από άτομα που έχουν άμεση σχέση με αυτό και πάντως γνωρίζουν καλά πρόσωπα και πράγματα. Έτσι, πιστεύω, ότι με τις πληροφορίες αυτές, τα μικρά αλλά ουσιαστικά πληροφοριακά σημειώματα που συντάσσει ο προξενικός υπάλληλος, συμβάλλει αποφασιστικά και στον εμπλουτισμό των γνώσεών μας για την ιστορία της εκπαίδευσης και τους λειτουργούς της· για μερικούς, μάλιστα, από αυτούς, η εκπαιδευτική διαδρομή τους σε σχολεία του ελληνικού βασιλείου και σε σχολεία εκτός των ορίων του, αναδεικνύεται με σαφήνεια και, ως ένα σημείο, ρίχνει φως στους «δρόμους των δασκάλων».

Τα πρόσωπα²¹ που υπηρετούν είναι λίγο-πολύ γνωστά σε όσους ασχολούνται με τα εκπαιδευτικά πράγματα της εποχής. Γυμνασιάρχης ο Ιωάννης Ολύμπιος²² και καθηγητές οι Σταύρος Δήμου²³, Ιωάννης Καραμπλιάς²⁴,

21. Φωτογραφία του Γυμνασίου και του προσωπικού καθώς και των αποφοίτων του έτους 1911-1912 βλ. στο Τ. Μουμτζής, *Αναμνήσεις 1894-1924*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 51· στο σχολιασμό της φωτογραφίας από τον συγγραφέα αναφέρονται, ανάμεσα στα άλλα, για τους εικονιζόμενους: «...Κ. Ραπτάρης των τουρκικών, Ι. Καραμπλιάς των νεοελληνικών και της ιστορίας, Ι. Ολύμπιος των αρχαίων ελληνικών, Δ. Δήμου των λατινικών, Αλ. Πανταζής των μαθηματικών... Απόντες Γ. Τζιτζίτης και Ν. Τυμπαμπής των Θρησκευτικών...».

22. Οι αναλυτικές πληροφορίες που δίνει ο πρόξενος για τη δράση του Ιω. Ολύμπιου μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πιο πιθανός πληροφοριοδότης του είναι ο ίδιος ο Ολύμπιος, ο οποίος, αν έτσι έχουν τα πράγματα, πρέπει να έδωσε πληροφορίες και για τους άλλους καθηγητές του Γυμνασίου. Ο Ιωάννης Ολύμπιος υπηρέτησε στις Κυδωνίες από το 1905-1914 και υπήρξε γυμνασιάρχης κατά το διάστημα 1910-1914. Ήδη στο βιογραφικό του προξένου σημειώνεται (1911) ως χρόνος γυμνασιαρχίας 1 έτος, πράγμα που συμφωνεί με τις πληροφορίες που έχουμε για τον χρόνο υπηρεσίας του στο Γυμνάσιο Κυδωνιών. Εξάλλου, η αναφορά του υποπροξένου στο πρόσωπο του Ολύμπιου ως του μόνου ικανού να βελτιώσει την κατάσταση του Γυμνασίου φανερώνει τις καλές σχέσεις μεταξύ των δύο προσώπων και ενισχύει την υπόθεση ότι ο Ολύμπιος προσκόμισε στον υποπρόξενο τα στοιχεία για την κατάσταση και δράση των καθηγητών του Γυμνασίου. Για τον Ολύμπιο βλ. Βαγγέλης Καραγιάννης, «Ιωάννης Ολύμπιος. Ο σοφός γυμνασιάρχης της Μυτιλήνης», *Λεσβιακά Η'* (1983), 40-86 (στη σ. 45 φωτογραφία του - του 1911), όπου και αναλυτική αναγραφή των δημοσιευμάτων του.

23. Ιω. Καραμπλιάς, *Ιστορία*, τ. Β', σ. 88.

24. Πρόκειται βέβαια για τον γνωστό λόγο και συντάκτη της δίτομης *Ιστορίας των Κυδωνιών*, όπου (τ. Β', 87, 91, 99) στοιχεία για την ατομική συγγραφική του δράση.

ο Νικόλαος Ευθυμιάδης²⁵, Κωνσταντίνος Μπότσης²⁶, Δημήτριος Κρητικός²⁷, Αλέξανδρος Πανταζής²⁸, Κωνσταντίνος Ραπτάρης²⁹, Δημ. Τιμπαμπάς³⁰, Γεώργιος Τζιτζιτής³¹ (έγγρ. Α').

Εκείνο που πρέπει να επισημάνουμε περαιτέρω όσον αφορά την έκθεση του προξένου, είναι ότι πέρα από την καθαρώς υπηρεσιακή, θα λέγαμε, κατάσταση των καθηγητών και τις μετακινήσεις τους, προσθέτει επιπλέον για τον Ιωάννη Καραμπλιά και τον Αλέξανδρο Πανταζή ότι «αναμιγνύονται ενεργώς εις τα κομματικά των Κυδωνιών».

Η παρατήρηση αυτή φέρνει στην επιφάνεια και πάλι τις οξύτατες εσωτερικές διαμάχες που είχαν ξεσπάσει στην πόλη το 1840-1842 με αφορμή την κατανομή του τεράστιου κοινοτικού χρέους που δημιουργήθηκε με τον ανασυνοικισμό της πόλης ύστερα από την εγκατάλειψή της το 1821. Εφεξής η ένταση συνεχώς δημιουργούσε προβλήματα, τα οποία μετά την εγκατάσταση Ελλήνων υποπροξένων στην πόλη και το ζήτημα απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας άρχισαν να περιστρέφονται γύρω από τις προσπάθειες παραμονής ή ανάκλησης των υποπροξένων.

Μία μερίδα δηλαδή του πληθυσμού συγκεντρώνεται γύρω από τον εκάστοτε υποπρόξενο και υποστηρίζει την παραμονή του και μία άλλη με υπο-

25. Καραμπλιάς, *ό.π.*, σ. 89.

26. Πληροφορίες γι' αυτόν μας δίνει η Αθ. Κερασετζή (*ό.π.*, σ. 52· Καραμπλιάς, *ό.π.*, σ. 88). Σύμφωνα με αυτές πρόκειται για φυσικοχημικό, πρώην επιμελητή του Πανεπιστημίου Αθηνών στην έδρα του καθηγητή Αργυρόπουλου, που χαρακτηρίζεται ως «ικανός και ρέκτης επιστήμων με πνεύμα οργανωτικών». Η πληροφορία της αναχώρησής του από το Γυμνάσιο καταχωρείται και στον τοπικό τύπο, βλ. π. *Αιολικός Αστήρ*, έτος Α', τχ 1 (1.10.1911), σ. 13: «Εκ μεν του Γυμνασίου απεχώρησαν οι καθηγηταί κ.κ. Κ. Μπότσης των Φυσικών Επιστημών, Δ. Ντιμπαμπής των Ιερών, Ν. Ευθυμιάδης των Γαλλικών...».

27. Πληροφορίες γι' αυτόν βλ. στη μελέτη του Θεοφ. Σουλακέλλη στον παρόντα τόμο, σ. 414-415.

28. Καραμπλιάς, *ό.π.*, σ. 88.

29. Σύμφωνα με πληροφορία της Αθ. Κερασετζή (*ό.π.*, σ. 48) ο Ραπτάρης που διαδέχτηκε στη διδασκαλία της τουρκικής τον Πικραμένο, δίδαξε έως τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο· 30. Βλ. *εδώ* υποσημ. 26.

30. Βλ. και Καραμπλιάς, *ό.π.*, σ. 89.

31. Η υπηρεσία του σε σχολή του Μοσχονησιού μαρτυρείται και από τη Σίτσα Καραϊσκάκη, *Μοσχονήσια. Η πατρίδα μου*, Αθήνα 1973, σ. 190· βλ. και Καραμπλιάς, *ό.π.*, σ. 89. Πρέπει εξάλλου να είναι ο συγγραφέας ενός άρθρου για τις Κυδωνίες; Γεώργιος Τσιτσάκης, «Περί Κυδωνιών», *Ξενοφάνης Α'* (1896), 241-250· κριτική για το άρθρο αυτό βλ. Κ. Μαμώνη, «Ανέκδοτος επιστολή μητροπολίτου Χρυσοστόμου Σμύρνης», *Μικρασιατικά Χρονικά* 12 (1965), 403-410.

μήματα στον γενικό πρόξενο της Σμύρνης, στην πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη και στο Υπουργείο Εξωτερικών απαιτεί την απομάκρυνσή του για τους δικούς της λόγους. Είναι λοιπόν πολύ πιθανόν ότι η αναφορά του υποπρόξενου για ανάμειξη στα κομματικά σημαίνει αυτές ακριβώς τις εντάσεις και αντιδικίες που είναι πολύ ισχυρές και επίμονες³².

Η γενική εντύπωση του υποπρόξενου Κυδωνιών Μιχαήλ Σακελλαριάδη είναι ότι το Γυμνάσιο και γενικά η μέση εκπαίδευση – έτσι την ονομάζει-, δεν βρίσκονται σε ικανοποιητική κατάσταση· γι' αυτό, όπως αναφέρει, προβαίνει σε συνεχείς παραστάσεις στις πολιτικές (δημογεροντικές) και εκκλησιαστικές αρχές της πόλης να μεριμνήσουν για την καλύτερη οργάνωση των σχολικών πραγμάτων.

Θα περάσουν πέντε χρόνια, κατά την διάρκεια των οποίων η πόλη και η ευρύτερη περιοχή των Κυδωνιών θα γνωρίσουν απερίγραπτα δεινά· τα πράγματα αυτά είναι γνωστά και γνωστή είναι η τύχη πολλών κατοίκων της περιοχής και τα όσα ακολούθησαν αυτό που ονομάστηκε «πρώτος διωγμός» του 1914-1916. Ωστόσο, παρά τις καταπιέσεις, τις εξορίες, τους περιορισμούς και γενικά την ανώμαλη κατάσταση που επικρατεί, ορισμένα πράγματα φαίνεται ότι λειτουργούν.

Αυτό άλλωστε καταδεικνύεται και από την έκθεση του έλληνα υποπρόξενου στην πόλη Νικολάου Τσερέπη της 10ης Μαρτίου 1916 (έγγρ. Γ'), ο οποίος εκτελώντας διαταγές του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών προβαίνει σε μια νεότερη εκτίμηση της σχολικής πραγματικότητας. Κάτω από τις δυσκολίες της νέας κατάστασης η έκθεση του προξένου αυτού είναι πολύ συνοπτική και αυτό που κυρίως σπεύδει να τονίσει είναι ότι η λειτουργία των σχολείων έχει αναρμομονιστεί με τις διατάξεις του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας. Στη νέα πραγματικότητα που διαμορφώνεται ο υποπρόξενος δεν επισημαίνει τόσο τα πρόσωπα αλλά αναφέρεται αναλυτικά στα μαθήματα που διδάσκονται στα σχολεία και το Γυμνάσιο των Κυδωνιών, από τα οποία

---

32. Από το Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών έχω συγκεντρώσει πολύ υλικό –που λογαριάζω να δημοσιεύσω σχολιασμένο– από αυτές τις διενέξεις που αποτυπώνονται με σαφήνεια καθώς τα ονόματα των Αιβαλιωτών που εμπλέκονται κάθε φορά είναι και πολλά και καταγεγραμμένα ενώ επίσης καταγεγραμμένες είναι και οι κατηγορίες εναντίον των ελλήνων υποπρόξενων. Φυσικά τα προβλήματα της απόδοσης και διατήρησης ή απόρριψης της ελληνικής ιθαγένειας και τα προβλήματα που δημιουργούνται για τη διατήρηση της κτηματικής περιουσίας και στη μια και στην άλλη περίπτωση είναι από τους κύριους λόγους των διενέξεων ενώ άλλη εστία αντιπαράθεσης αποτελεί το λεγόμενο Μητροπολιτικό ή Εφεσιακό ζήτημα. Βλ. Καραμπλιάς, ό.π., σ. 210.

συνάγεται, νομίζω, εύκολα ότι ο ισχυρισμός του για την ευθυγράμμιση με τα ελλαδικά, τουλάχιστον όσον αφορά μαθήματα και εγχειρίδια, ισχύει απόλυτα. Μία άλλη εξάλλου παρατήρηση σχετικά με τη λειτουργία του Γυμνασίου είναι χαρακτηριστική: από τις επτά τάξεις του Γυμνασίου λειτουργούν πλέον μόνο οι τρεις κατώτερες (λόγω οικονομικής κρίσεως...).

Κλείνοντας, θέλω να επαναλάβω ότι η παράθεση των στοιχείων μιας έκθεσης, όπως οι εκθέσεις του υποπροξένου Κυδωνιών του 1911 και 1916, δεν αποτελεί παρά αποτύπωση της εικόνας αυτής της χρονικής στιγμής που με κάποιες αναφορές στο παρελθόν, όσες ακριβώς κρίνονται αναγκαίες για δώσουν το στίγμα μιας εξέλιξης ή μιας οπισθοχώρησης. Οι σκοποί της Κεντρικής Υπηρεσίας που αναζητά στοιχεία από τις ελληνικές κοινότητες της Μικράς Ασίας είναι περίπου προφανείς καθώς βρισκόμαστε σε πολύ κρίσιμα χρόνια. Είτε έτσι όμως είτε αλλιώς το μεμονωμένο γεγονός του 1911 θα αποκτήσει ουσία μόνο με την ένταξή του σε ένα γενικό σώμα στοιχείων για την πόλη και την περιοχή της που θα κινούνται στη διαχρονία αναδεικνύοντας τις κανονικότητες και τις τομές, με λίγα λόγια αποκτώντας μορφή ιστορικότητας.

ΟΙ ΠΡΟΞΕΝΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Α΄

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ
ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ
ΕΝ ΚΥΔΩΝΙΑΙΣ

Αριθ. 525

Εν Κυδωνίαις, τη 12 7/βρίου 1911

Προς
το επί των Εξωτερικών Β. Υπουργείον

Εν σχέσει προς την εν Κυδωνίαις ενεστώσαν κατάστασιν της εκπαιδευσεως, έχω την τιμήν να ανακοινώσω υμίν τα επόμενα:

Αι Κυδωνίαι κέκτηνται ανεγνωρισμένον Γυμνάσιον από εικοσιπενταετίας (1884), τρεις δημοτικάς σχολάς αρρένων, τρεις θηλέων και εν ανώτερον Παρθεναγωγείον, εκ τριών ατυχώς μέχρι τούδε τάξεων απαρτιζόμενον· εφέτος προστίθεται και τετάρτη· τα αρρεναγωγεία και τα δημοτικά παρθεναγωγεία είναι πεντατάξια.

Το Γυμνάσιον κείμενον επί του χώρου της παλαιάς Ακαδημίας, ήτις ήκμασεν αρχομένου του 19ου αιώνος (1803-1821), κατά το βόρειον άκρον της πόλεως, αποτελείται εξ ευρέος τετραγώνου, ου την μεν ανατολικήν πλευράν κλείει το δημοτικόν Παρθεναγωγείον της Άνω Συνοικίας, την δε μεσημβρινήν και την δυτικήν αποτελεί το κυρίως Γυμνάσιον και την βορείαν το δημοτικόν Αρρεναγωγείον της Άνω Συνοικίας· εν τω μέσω υπάρχει μεγάλη αυλή τετράγωνος. Το κτίριον εν γένει είνε μικρόν διά τας σημερινάς ανάγκας. Έναντι της δυτικής πλευράς παρατείνεται προς την θάλασσαν ευρύ τετράγωνον, το Γυμναστήριον του Γυμνασίου, λειτουργούν ευδοκίμως από τινων ετών.

Αι άλλαι δημοτικά σχολαί κείνται κατά την Μέσην και Άνω Συνοικίαν, διότι η πόλις ήτο ανέκαθεν διηρημένη εις τρεις συνοικίας, Άνω, Μέσην και Κάτω.

Εις την Μέσην κείται το Κεντρικόν Παρθεναγωγείον, πεντατάξιος δηλονότι δημοτική σχολή θηλέων και τρεις ανώτεροι τάξεις Ελληνικού. Ολίγον απώτερον εύρηται το πεντατάξιον δημοτικόν Σχολείον της Μέσης Συνοικίας, κτίριον παλαιόν, οσονούπω μέλλον να ανακατασκευασθή και εις την Κάτω Συνοικία, το πεντατάξιον Παρθεναγωγείον της Συνοικίας ταύτης,

κτίριον νεόδμητον, το κάλλιστον των σχολικών ιδρυμάτων της πόλεως και η δημοτική σχολή της Κάτω Συνοικίας, δεομένη και αυτή ανακαινίσεως.

Τα κτίρια εκπληρούσιν εν τω παρόντι τον προορισμόν των, χωρίς πάντως να δύνανται (πλην του Γυμνασίου και του Παρθεναγωγείου της Κάτω Συνοικίας) να θεωρηθώσιν ως οικήματα κατάλληλα διά σχολεία. Των νοσημάτων της μικράς ηλικίας, μαστίζει ιδίως τας απόρους λαϊκὰς τάξεις, η οφθαλμία.

Ενεγράφησαν κατά το έτος 1910-1911 εις μεν τας εξ δημοτικάς σχολάς, μαθηταί και μαθήτριαι 1954, ων 1060 μαθηταί και 894 μαθήτριαι, εις δε το τριτάξιον Κεντρικόν Παρθεναγωγείον μαθήτριαι 85 και εις το οκτατάξιον Γυμνάσιον 236. Εν συνόλω ενεγράφησαν 2275 μαθηταί και μαθήτριαι. Απεχώρησαν διαρκούντος του σχολικού έτους εκ των εξ δημοτικών σχολών το μεν διά πενίαν, το δε δι' ακηδίαν των γονέων 283 μαθηταί και μαθήτριαι. Εκ του Κεντρικού Παρθεναγωγείου απεχώρησαν 17 εκ των 85 των τριών τάξεων και 17 εκ των κατωτέρων τάξεων του Γυμνασίου.

Προεβιάσθησαν εκ των 1060 πλην 115 αποχωρησάντων μαθητών των τριών δημοτ. αρρεναγωγείων μαθηταί 588, των τριών δημοτ. παρθεναγωγείων εκ των 894, πλην 168, αίτινες απεχώρησαν διαρκούντος του έτους, μαθήτριαι 544. Εκ των 85 μαθητριών του Κεντρ. Παρθεναγωγείου απελύθησαν 16 και προεβιάσθησαν 43 εις την Β' και Γ' τάξιν. Των 236 μαθητών του Γυμνασίου απελύθησαν 26 και προεβιάσθησαν 144.

Εκ του συνημμένου πίνακος καταφαίνεται εν πάση λεπτομερείᾳ η κατά τάξεις διανομή των μαθητών και μαθητριών των εν Κυδωνίαις σχολείων και η σχολική περίοδος μιας εκάστης Σχολής.

Εκ του Γυμνασίου Κυδωνιών κατά τα 28 έτη από της ιδρύσεώς του εξήλθον 269 απόφοιτοι. Τούτων, πλην των 26 του ενεστώτος έτους, 48 επεδόθησαν εις το διδασκαλικόν και ιερατικόν επάγγελμα, 49 εις τας επιστήμας, μάλιστα την ιατρικήν και 172 εις πρακτικά επαγγέλματα. Κατά τα έτη 1894-95 και 1896-97, ο αριθμός των αποφοίτων είχε κατέλθει εις 5. Επί 13 έτη οι αποφοιτώντες ήσαν ολιγώτεροι των 10, επί 14 εκυμαίνοντο μεταξύ 10-17 και κατά το σχολικόν έτος 1910-11 ανήλθον, ως άνω, εις 26. Το μέγιστον εξ αυτών μέρος θα επιδοθῆ εις πρακτικά στάδια.

Το Γυμνάσιον έχει μέγα μορφωτικόν και εθνικόν σκοπόν καθ' άπασαν την Αιολίδα. Εις αυτό προσέρχονται προς αποπεράτωσιν των σπουδών των οι εκ των περιφερειών Περγάμου, Μοσχονησίων και Αδραμυττίου. Ο προϋπολογισμός των σχολείων ανέρχεται εις* λίρας περίπου ετησίως. Η κοινότης επαρκεί εξ εαυτής, όθεν και τα δίδακτρα δεν είνε μεγάλα. Κέκτηται φυσικόν εργαστήριον άριστον, εκ δωρεάς των αδελφών Μαλέλη.

* Κενό στο πρωτότυπο.

Το κατά την εφετεινήν περίοδον διδάξαν προσωπικόν του Γυμνασίου αποτελείται εκ των εξής:

1) Ιωάν. Ολύμπιος, δ.φ. υπηρεσία 14ετής ως Καθηγητού εν τω Γυμνασίω Μυτιλήνης, 6ετής ως Γυμνασιάρχου εν τω αυτώ Γυμνασίω, 1ετής ως Γυμνασιάρχου εν Κυδωνίαις.

Συνέγραψεν τω 1900 μελέτην περί της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως εν Ελλάδι «Τα Εκπαιδευτικά Νομοσχέδια», δημοσιευθείσαν εν τη «Νέα Ημέρα» και εν ιδίω τεύχει. Εδημοσίευσεν πλείστας πραγματείας εις Συμυρναϊκάς μάλιστα εφημερίδας. Εξέδωκεν τω 1910 τον Α' τόμον της Φιλοσοφίας του Πλάτωνος (εκ 40 τυπογρ. φύλλων) αφιερώσας τριετίαν υπέρ της συγγραφής ταύτης και αποσχών πάσης δημοσίου υπηρεσίας. Εν τη «Νέα Ημέρα» 1909 εδημοσίευσεν «Το Πυθαγόρειον σύστημα» εκ του Βου τόμου της Πλατων. Φιλοσοφίας.

2) Σταύρος Δήμου, δ.φ. Υπηρεσία 4ετής εν τοις Ελλην. σχολείοις Πολυγύρου (Χαλκιδικής) και Λήμνου, 1ετής εν τω Ζωγραφείω Κων/πόλεως, 9ετής εν τω Γυμνασίω Κυδωνίων.

3) Ιωάν. Καραμπλιάς, δ.φ. Υπηρεσία 8ετής εν τοις Δημοτ. Σχολείοις και τω Σχολαρχείω Κυδωνίων, 2ετής εν τη Αστική σχολή Μοσχονησίων, 6ετής εν τω Γυμνασίω Κυδωνίων. Αναμιγνύεται ενεργώς εις τα κομματικά των Κυδωνίων.

4) Νικόλαος Ευθυμιάδης. Πτυχιούχος καθηγητής της γαλλικής του Υπουργείου της Ελλάδος, φέρων αποδείξεις φοιτήσεως εν Σορβόνη των Παρισίων. Υπηρεσία: Από του 1885 εις τα Γυμνάσια Εμπορ. Σχολής Χάλκης, Θεολογικής Χάλκης, Μυτιλήνης, Τραπεζούντος, Αθηνών Β^{ον}, Φιλιππουπόλεως και Κυδωνίων. Απεμακρύνθη νυν.

5) Κωνστ. Μπότσης, δ.φ. μαθηματικών. Υπηρεσία 6μηνος εις το εν Μάνδρα σχολαρχείον. Βοηθός μετεωρολογικού του Αστεροσκοπείου Αθηνών επί 11/2 έτος. Παρασκευαστής εις το εργαστήριον της Φυσικής του Εθνικού Πανεπιστημίου επί 8ετίαν. Καθηγητής του εν Κυδωνίαις Γυμνασίου επί 8ετίαν.

Κατά τον Ν/βριον 1910 επαναδιδάσκων εν τω Γυμνασίω Κυδωνίων, αποκλεισθείς υπό της εγχωρίου διοικήσεως. Το μάθημα της Φυσικής επιδάχθη κατά το 1910-1911 υπό του Α. Πανταζή (ίδε κατωτέρω).

6) Δημ. Κρητικός. Απόφοιτος του εν Αθήναις Διδασκαλείου. Υπηρεσία 6ετής εν τοις Δημοτ. Σχολείοις Κυδωνίων, 11ετής εν τω Γυμνασίω Κυδωνίων. Διδάσκει Γυμναστικήν.

7) Αλέξ. Πανατζής. Διπλωματούχος της Σχολής των Πολιτ. μηχανικών. Υπηρεσία 14ετής εν τω Γυμνασίω Κυδωνιών. Αναμιγνύεται ενεργώς εις τα κομματικά Κυδωνιών.

8) Κωνστ. Ραπτάρης. Απόφοιτος των εν Φιλιππουπόλει Ζαριφείων διδασκαλείων, ασχοληθείς ιδιαιτέρως εις την σπουδὴν της τουρκικῆς γλώσσης. Υπηρεσία 2ετής εν Ν. Φωκαία, 1ετής εν Μαινεμένη, 4ετής εν Φιλαδελφεία, 5ετής εν Μαγνησία και 10ετής εν Κυδωνίαις.

9) Δημ. Τιμπαμπάς, δ.φ. Υπηρεσία 2ετής εν τοις Δημ. Σχολείοις Κυδωνιών, 4ετής εν τω Γυμνασίω Κυδωνιών. Διδάσκει Θρησκευτικά. Απεμακρύνθη κατά Νβριον καθό Έλλην υπήκοος.

10) Γεώργ. Τζιτζίτης. Τελειόφ. της Φιλολογίας. Υπηρεσία 2ετής εν Μοσχονησίαις, 3ετής εν Νυμφαίω, 4ετής εν τω Λυκείω Βιτάλη και 6ετής εν Κυδωνίαις.

Γενικώς δύναται τις να παρατηρήση ότι το Γυμνάσιον και η εν γένει Μέση Εκπαίδευσις εν Κυδωνίαις δεν ευρίσκεται εις ο έδει ύψος, εφ' ω επανειλημμένως επέστησα την προσοχήν του τε Μητροπολίτου και του Γυμνασιάρχου κ. Ολυμπίου εφ' ου κυρίως δύναται τις να βασίζη πάσαν αγαθήν ελπίδα.

Ευπειθέστατος

Ο Διευθύνων

Μ.Σ.

Β'

Εν Κυδωνίαις τη 10 Μαρτίου 1916

Προς

το επί των Εξωτερικών Βασ. Υπουργείον

Αριθ. Πρωτ. 43

Εις εκτέλεσιν της υπ' αριθ. 191(;) από 3ης Φεβρουαρίου ε.έ. εγκυκλίου υμών διαταγής έχομεν την τιμήν να αποστείλωμεν υμίν το εσώκλειστον σημείωμα.

Μόνου αντιγράφου του εσωτερικού οργανισμού των εν τη περιφέρεια ταύτη σχολείων αναβάλλομεν επ' ολίγον την αποστολήν μη περατωθείσης εισέτι της προς τούτο εργασίας. Ουχ ήττον ως επληροφορήθημεν αρμοδίως ο εσωτερικός οργανισμός των σχολείων είνε σύμφωνος καθ' όλα προς τας κατά καιρούς σχετικές διατάξεις του υπουργείου της Παιδείας.

Ευπειθέστατος

Σ η μ ε ί ω μ α

1) Τα εν τη περιφέρεια Κυδωνιών λειτουργούντα σχολεία

Εν τη περιφέρεια Κυδωνιών τα νυν λειτουργούντα σχολεία εισίν

α) Εν Κυδωνίαις

Το κοινοτικόν Γυμνάσιον αρρένων αναγνωρισμένον παρά της Β. Κυβερνήσεως.

Τρεις (3) Δημοτικά κοινοτικά σχολεία αρρένων και τρεις (3) Δημοτικά κοινοτικά σχολεία θηλέων.

β) Εν Γενητσαροχωρίω

Μία (1) δημοτική σχολή αρρένων και μία (1) θηλέων.

2) Το Γυμνάσιον έχει επτά τάξεις εξ ων την σήμερον λόγω οικονομικής κρίσεως λειτουργούσι μόνον αι τρεις κατώτεροι.

Αι Δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων εν τε ταις Κυδωνίαις και Γενητσαροχωρίω έχουσι πέντε τάξεις λειτουργούσας.

3) Η Α', Β' και Γ' του Γυμνασίου αντιστοιχεί προς τας Α', Β' και Γ' των εν Ελλάδι Ελληνικών σχολείων ή Σχολαρχείων, αι δε Δ', Ε', ΣΤ' και Ζ' αυτού αντιστοιχούσι προς τας Α', Β', Γ' και Δ' των [εν] Ελλάδι Γυμνασίων.

Αι πέντε τάξεις των Δημοτικών Σχολείων αρρένων και θηλέων αντιστοιχούσι προς τας 5 τάξεις των Δημοτικών σχολείων του Ελληνικού Βασιλείου.

Πρόγραμμα των εν τη κατωτέρα και μέση εκπαιδευθείσες διδασκομένων μαθημάτων εν τοις εκπαιδευτηρίοις της επαρχίας Κυδωνιών.

Γυμνάσιον

1) Θρησκευτικά

- Τάξ. Α' Εκ της Καινής διαθήκης τεμάχια κατ' εκλογήν ανά ώρας 2
 » Β' Ως και εν τη Α' τάξει ανά 2 ώρας
 » Γ' Ιερά Κατήχησις Μεσολωρά ανά 2 ώρας

2) Ελληνικά

- Τάξις Α' Νέα γλώσσα εκ του Γεροστάθου το α' μέρος ολόκληρον.
 Αρχαία γλώσσα εκ του απανθίσματος Μελανδινού 25 σελ.,
 Γραμματικ. το β' τεύχος της Γραμματικής των 4ων, μέχρι των
 συνηρημένων ρημάτων.
 Εκθέσεις. Έκθεσις μύθων ή διηγημάτων εν συνεχεί λόγω 9
 ώρας.
- Τάξις Β' Νέα γλώσσα εκ του Γεροστάθου το β' τεύχος.
 Αρχαία » εκ της Κύρους Αναβάσεως Κεφ. 7.
 Γραμματική επανάληψις των εν τη Α' και τα περισπόμενα.
 Συνθέσεις. Διηγήματα, περιγραφαι και διάφορα αποσπάσματα
 εκ της Ιστορίας της Αρχαίας Ελλάδος και Ρώμης, ανά 10 ώρας.
- Τάξις Γ' Νέα γλώσσα εκ του Γεροστάθου το γ' μέρος.
 Αρχαία » εκ των Ελληνικών Ξενοφώντος Βιβλ. 2. Εκ της
 Κύρου Παιδείας και Απολ. Σωκρ.
 Γραμματική, πάσα των 4ων η Γραμματική της Αρχ. γλώσ-
 σης. Ανώμαλα ρήματα εις -μι παραγωγή και σύνθεσις και
 στοιχεία συντάξεως ανά 10 ώρας. Συνθέσεις ως εν τη β' τάξει
 εκτενέστερον.

3) Μαθηματικά

- Τάξις Α' ώρ. 3 Περί διαιρετότητος κλασμάτων και περί δεκαδικών αριθ-
 μών.
- Τάξις Β' ώρ. 3 Επανάληψις των εν τη Α' εκτενέστερον περί μέτρων και
 σταθμών. Συμμιγείς και αι 4 επ' αυτών πράξεις. Ποσά ευθέως
 και αντιστρόφως ανάλογα. Μέθοδος των 3 απλή και σύνθετος,
 τόκος και εξωτερική υπαίρεσις.
- Τάξις Γ' ώρ. 4 Επανάληψις των εν τη Β' και περί εσωτερικής υπαίρεσε-
 ως, εταιρείας, μίξεως και συνεζευγμένης μεθόδου. Στοιχειώ-
 δης Γεωμετρία Χατζιδάκι.

4) Φυσική

- Τάξεις Α' ώρ. 2 Ανθρωπολογία και εκ της Ζωολογίας τα σπονδυλωτά.
» Β' » 2 Εκ της Ζωολογίας τα αρθρόζωα και γαστροζωα.
» Γ' » 2 Στοιχεία Φυσικής Πειραματικής. Φυτολογία.

5) Ιστορία

- Τάξεις Α' ώρ. 2 Ιστορία των Αρχαίων Ελλήνων (Βραχνού) μέχρι του Πελοποννησιακού πολέμου συμπεριλαμβανομένου.
Τάξεις Β' ώρ. 2 Ιστορία Αρχαίων Ελλήνων από του Πελοποννησ. Πολέμ. μέχρι της υποταγής της Ελλάδος υπό των Ρωμαίων.
Τάξεις Γ' ώρ. 2 Ρωμαϊκή Ιστορία (Βραχνού) μέχρι της αλώσεως της Κων/πόλεως υπό των Τούρκων.

6) Γεωγραφία

- Τάξεις Α' ώρ. 2 Στοιχεία μαθηματικής Γεωγραφίας. Ασιατική Τουρκία. Εν συντόμω Ευρωπ. Τουρκία.
Τάξεις Β' ώρ. 2 Μαθηματική Γεωγραφία. Ευρώπη.
» Γ' ώρ. 2 » » Ασία, Αφρική, Αμερική, Αυστραλία μετά της Πολυνησίας.

7) Γαλλικά

- Τάξεις Β' ώρ. 3. Lecture, "Leçons de Français" première partie jusqu'à la fin. Traduction et recitation des mots.
Τάξεις Γ' ώρ. 5. Lecture. "Leçons de Français" deuxième partie jusqu'à la fin. Traduction et recitation des mots. Grammaire. Nom ou substantif, nom commun, nom propre. Les Temps de l'indicatif du verbe "être" et "avoir", masculin et féminin singulier et pluriel (le "s" du pluriel). Les temps de l'indicatif des verbes de la première conjugaison, l'adjectif, les adjectifs déterminatifs et les numéraux.

8) Τουρκικά

- Τάξεις Α' ώρ. 3 Λεκτικές ασκήσεις και διδασκαλία αναγνώσεως και γραφής επί τη βάσει της μεθόδου του Βέρλιτς.
Τάξεις Β' ώρ. 5. Ανάγνωσις και γραφή φράσεων και λεκτικές ασκήσεις επί τη βάσει της αυτής μεθόδου. Εκ της Γραμματικής κλίσις ονομάτων, επίθετα, αριθμητικά, αντωνυμίες και εκ του ρήματος οι απλοί χρόνοι μετά αναλόγων γραμματικών και λεκτικών ασκήσεων.
Τάξεις Γ' ώρ. 5. Ανάγνωσις λόγου συνεχούς μετά λεκτικών ασκήσεων επί του αναγνωστικού. Γραμματική της καθαρής Τουρκ. γλώσσης μετά σχετικών Γυμνασμάτων και θεμάτων.

9) Γυμναστική

- Τάξεις Α' ώρ. 1
 » Β' » 1
 » Γ' » 1

10) Καλλιγραφία

- Τάξεις Α' ώραι 2
 » Β' » 2

Πρόγραμμα Μαθημάτων Δημοτικών Σχολείων
 της επαρχίας Κυδωνιών

1) Θρησκευτικά

- Τάξεις Α' Β' Γ' και Δ' ανά 2 ώρ. Προσευχαί. Διάφορα ιστορικά τεμάχια κατ' εκλογήν εκ της Π. και Κ. Διαθήκης ανάλογα προς τας δυνάμεις και την τάξιν των μαθητών.
 Τάξεις Ε' ώρ. 2. Τα αυτά και εν ταις ανωτέρω τάξεσι. Το σύμβολον της Πίστεως και ολίγα τινά εκ της Λειτουργικής, Ιερ. Κατηχήσεως και Εκκλ. Ιστορίας εν μεγίστη συντομία.

2) Ελληνικά

- Τάξεις Α' ώρ. 9. Ανάγνωσις εκ του Αα του αλφαβηταρίου Παπαμάρκου. Γραμμ. κατά την ώραν της αναγνώσεως αναλόγου προς την τάξιν.
 Τάξεις Β' ώρ. 10. Ανάγνωσις εκ του Αβ του Παπαμάρκου. Γραμματική επανάληψις των εν τη Α' τάξει διδαχθέντων.
 » Γ' ώρ. 10. Ανάγνωσις εκ καταλλήλου αναγνωστικού μεθ' ερμηνείας του Κειμένου Γραμματ. ως εν τη β' εκτενέστερον.
 Τάξεις Δ' ώρ. 11. Ανάγνωσις εκ του Παπαμάρκου Γ' ολόκληρον. Γραμματική των 4ων τεύχ. Α' μέχρι ρημάτων.
 Τάξεις Ε' ώρ. 11. Ανάγνωσις εκ του Παπαμάρκου Δ^{ον}. Γραμματική των 4ων. Επανάληψις των εν τη Α' μέχρι τέλους.

3) Μαθηματικά

- Τάξεις Α' ώρ. 3 Ασκήσεις από 1-10. Από στόματος λογιστική και γραπτή λογιστική των αυτών αριθμών.
 Τάξεις Β' ώρ. 3. Ασκήσεις από 1-100. Από στόματος λογιστική και γραπτή λογιστική επί των αυτών αριθμών.
 » Γ' ώρ. 3. Αι 4 πράξεις των ακεραίων από 1-1000, από στόματος λογιστική και γραπτή λογιστική επί των αριθμών τούτων.
 Τάξεις Δ' ώρ. 3. Αι 4 πράξεις επί πολυψηφίων και ολίγα περί συμμιγών.

- » Ε' ώρ. 3. Αι 4 πράξεις των ακεραίων και δεκαδικών συμπλήρωσις συμμιγών και πρακτικά τινές γνώσεις εκ της Γεωμετρίας.

4) Ιστορία από στόματος

Τάξις Γ' ώρ. 2. Ιστορία Αρχαίας Ελλάδος, μέχρι της εν Μαραθώνι μάχης.

- » Δ' ώρ. 2 » » » , από της εν Μαραθώνι μάχης μέχρι των Μακεδ. χρόνων.
- » Ε' ώρ. 2. Φίλιππος, Μ. Αλέξανδρος και τινα κεφάλ. εκ της Βυζαντινής Ιστορίας.

5) Γεωγραφία (από στόματος)

Τάξις Γ' ώρ. 2. Πατριδογνωσία και εκ της Γεωγραφίας αι κυριώτεροι πόλεις της Μ. Ασίας.

- » Δ' ώρ. 2 Μικρ. Ασία, Παλαιστίνη, Μεσοποταμία και Αραβία.
- » Ε' ώρ. 2 Ελλάς και περιληπτική γεωγραφία της Ευρώπης.

6) Φυσική (από στόματος)

Τάξις Α' ώρ. 2 Πραγματογνωσία.

- » Β' » 2 »
- » Γ' » 2 »
- » Δ' » 2 Ζωολογία και ολίγα εκ της Φυτολογίας.
- » Ε' » 2 Ανθρωπολογία και ολίγα εκ της Φυσικής Πειραματικής

7) Καλλιγραφία

Τάξις Γ' Δ' και Ε' ανά 2 ώρας.

Πίναξ κατά τάξεις διανομής και επιδόσεως μαθητών και μαθητριών εκπαιδευτηρίων Κυδωνιών

	Αρραβενγιοτόν Άνω Συνοικίας					Αρραβενγιοτόν Μέσης Συνοικίας					Αρραβενγιοτόν Κάτω Συνοικίας																
	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Οκον	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Οκον	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Οκον									
Εγγραφέας	50	53	38	38	40	48	39	33	339	43	42	51	37	36	32	344	64	66	39	40	46	45	48	29	377		
Απολυτήσαντες	7	5	8	3	6	10	3	6	48	7	3	6	4	3	4	5	32	2	10	3	4	5	4	3	4	35	
Μη προσελθόντες εις εξετάσεις																											
Μη προσελθόντες εις εξετάσεις δι' αποουσίας																											
Προβλεψόμενοι	10*	33	15	28	16	21	24	15	162	32	34	33	31	29	24	19	17	219	23	30	28	24	29	22	25	17	207
Μετέπεισαν																											
Στάσιμος	33	15	15	7	10	11	6	7	104	4	5	18	15	8	4	10	4	68	29	17	8	12	4	9	6	91	
* Η Βοτανολογία διά την απομείζανση διδασκάλου																											
	Παρθενγιοτόν Άνω Συνοικίας					Παρθενγιοτόν Μέσης Συνοικίας					Παρθενγιοτόν Κάτω Συνοικίας																
	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Οκον	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Οκον	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Οκον									
Εγγραφέται	56	68	40	43	33	240	90	54	86	51	33	314	116	89	67	46	22	340									
Απολυτήσαντα	7	8	2	77	9	33	27	13	18	15	10	83	20	8	10	11	3	52									
Μη προσελθόντα εις εξετάσεις																											
Απολυτήσαντα απηλ.																											
Απολυτήσαντα δι' αποουσίας																											
Μετέπεισαν	37	43	28	25	19	152	56	31	57	29	18	191	74	18	32	24	13	201									
Μετέπεισαν																											
Στάσιμος	12	16	3	1		32	7	10	8	3	1	29	22	23	12	8		65									
	Γυμνάσιον					Σχολαρχείον Παρθενγιοτόν Μέσης Συνοικίας																					
	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Δ.α'	Ε.α'	Σ.α'	Ζ.α'	Οκον	Α.α'	Β.α'	Γ.α'	Οκον															
Εγγραφέται	29	33	40	29	28	31	20	26	236	44	23	18	85														
Απολυτήσαντες	2	4	7		3	1		17	12	3	2	17															
Μη προσελθόντες εις εξετάσεις																											
Μη προσελθόντες δι' αποουσίας																											
Προβλεψόμενοι	13	16	28	18	24	30	15	26	180	24	19	16	43														
Μετέπεισαν																											
Μετέπεισαν	9	7	2	5		1		25	4		4																
Στάσιμος	5	6	3	4		1		19	4	1		5															

Συνάρτησις τοῦ ἀριθ. 525 τῆς 12/7 βρίου 1911 ἐγγράφου Πρ. Κυβουσίαν

Μ.Σ.

Panagiotis D. Michailaris

EDUCATIONAL AFFAIRS
IN AYVALIK JUST BEFORE THE END...

(SUMMARY)

On the basis of two reports by the Greek Vice-Consul in Ayvalik of the years 1911 and 1916 respectively, considerable information is drawn on the condition of education in the city a few years prior to the violent expulsion of the Greek population of the city.

In the city there were six elementary schools (of boys and girls) and one high school (gymnasium), which also served the educational needs of all neighbouring communities. The Vice-Consul supplies short biographical notes on the high school teachers. The 1916 report refers to subjects and timetables employed in carrying out the curriculum in schools in the region. The overall outlook of the reports is marked by the significance ascribed to education in view of Greek national claims in Asia Minor.